

Wdrażanie

Reformy26. Kompas Jutra

w zakresie oddziaływań
wychowawczo-profilaktycznych

Inetta Nowosad

Aleksandra Tłuściak-Deliowska

Informator dla szkół i placówek doskonalenia nauczycieli

Redakcja merytoryczna:

Prof. dr hab. Inetta Nowosad

Dr hab. Aleksandra Tłuściak-Deliowska, prof. APS

Konsultacja merytoryczna:

Elżbieta Stawecka

Wydział Promocji Zdrowia, Profilaktyki i Wychowania

Projekt okładki, layout, redakcja techniczna i skład: Anna Sawicka

Korekta: Dr Karolina Strugińska

ISBN: 978-83-68584-65-3

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2026

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie Niekommercyjne – 4.0 Polska (CC-BY-NC).

creativecommons.org

Wydawca:

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

ore.edu.pl

Spis treści

Wstęp	4
1. Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły w założeniach Reformy26. Kompas Jutra	5
2. Wychowanie w szkole	8
3. Profilaktyka w szkole	11
4. Etapy opracowania programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły	13
5. Rola dyrektora szkoły, nauczycieli, wychowawców i specjalistów	16
6. Współpraca szkoły z rodzicami i środowiskiem	19
7. Monitorowanie rozwoju ucznia i ewaluacja działań wychowawczo-profilaktycznych	20
8. Wsparcie szkół przez placówki doskonalenia nauczycieli	22
Podsumowanie	25
Bibliografia	26

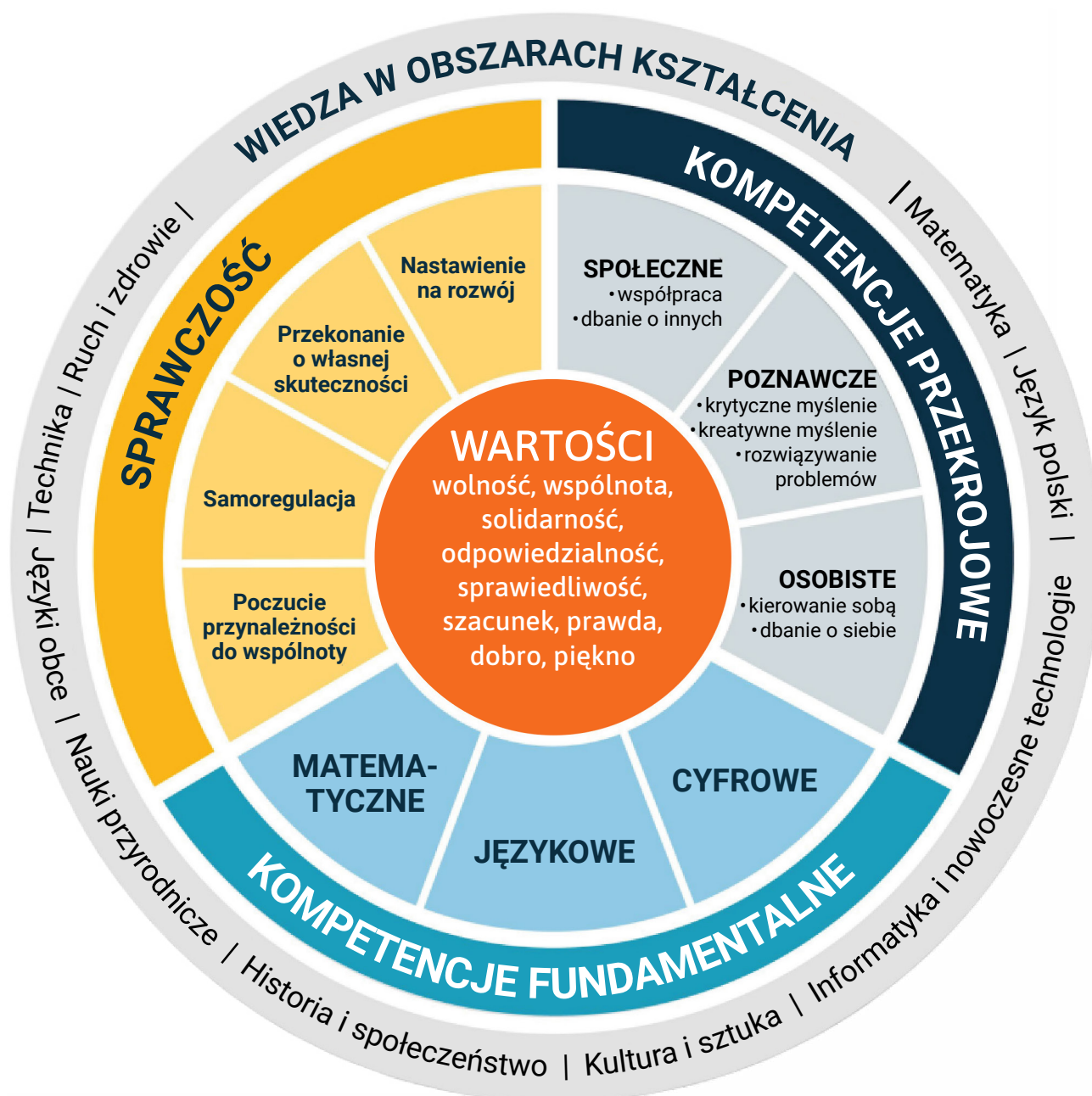
Wstęp

Niniejszy informator jest przeznaczony dla dyrektorów szkół, nauczycieli, wychowawców, specjalistów szkolnych oraz pracowników placówek doskonalenia nauczycieli, którzy uczestniczą w przygotowaniu szkół do wdrażania Reformy26. Kompas Jutra. Jego celem jest pokazanie, w jaki sposób założenia reformy można odczytywać i wykorzystywać w obszarze oddziaływań wychowawczo-profilaktycznych. Przedstawione treści mają charakter pomocniczy i służą uporządkowaniu pracy nad programem wychowawczo-profilaktycznym z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawa, diagnozy potrzeb społeczności szkolnej oraz aktualnych kierunków zmian w edukacji. Punktem odniesienia dla przedstawionych treści jest *Profil absolwenta i absolwentki*, który porządkuje myślenie o rozwoju ucznia wokół wartości, wiedzy, kompetencji i sprawczości. W tym ujęciu wychowanie i profilaktyka stanowią integralną część codziennego funkcjonowania szkoły oraz przenikają jej pracę dydaktyczną, opiekuńczą i organizacyjną.

1. Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły w założeniach Reformy26. Kompas Jutra

Pracując nad programem wychowawczo-profilaktycznym w kontekście Reformy26. Kompas Jutra, zasadne jest odniesienie się do dokumentów MEN dotyczących Reformy26, projektów nowych podstaw programowych i ramowych planów nauczania oraz opracowań IBE poświęconych *Profilowi absolwenta i absolwentki*. Program ten może pełnić funkcję praktycznego narzędzia porządkowania działań wychowawczych i profilaktycznych, ukierunkowanych na wspieranie rozwoju ucznia. *Profil absolwenta i absolwentki* ma tu znaczenie zarówno docelowe, jak i operacyjne: stanowi punkt odniesienia dla kierunku pracy szkoły, a jednocześnie pomaga przekładać ogólne cele reformy na konkretne kompetencje, postawy i wartości rozwijane w codziennej praktyce edukacyjnej. Całościowe podejście do rozwoju ucznia sprzyja opracowaniu spójnego planu działań prowadzących do realizacji założeń profilu absolwenta i absolwentki, a zarazem ogranicza ryzyko traktowania programu wychowawczo-profilaktycznego jako zbioru rozproszonych lub przypadkowych działań.

Rysunek 1. Kołowy model profilu absolwenta

Źródło: Szymczak, E., Strzemieczna, A. (red.). (2025). *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji. Wersja zaktualizowana i uzupełniona. Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe*. Instytut Badań Edukacyjnych, s. 14.

Z *Profilu absolwenta i absolwentki*, wynika, że szkoła ma wspierać rozwój kompetencji fundamentalnych, wiedzy i umiejętności przedmiotowych, kompetencji przekrojowych oraz sprawczości, tak aby uczeń potrafił podejmować świadome decyzje w życiu osobistym, społecznym, obywatelskim i zawodowym. *Profil* akcentuje również wartości, troskę o siebie i innych, budowanie relacji, odpowiedzialność za dobro wspólne oraz gotowość do uczenia się przez całe życie (Szymczak i Strzemieczna, 2025). Dla szkoły oznacza to, że program wychowawczo-profilaktyczny powinien obejmować nie tylko przeciwdziałanie zagrożeniom, ale także celowe wzmacnianie więzi, poczucia bezpieczeństwa, odporności psychicznej, kultury dialogu, samodzielności, odpowiedzialności i współpracy.

Przy opracowywaniu programu ważne jest zestawienie dokumentów zewnętrznych z dokumentami wewnętrznymi szkoły. Zewnętrzną podstawę opracowania programu wychowawczo-profilaktycznego stanowią: *Konstytucja RP, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencja o Prawach Dziecka, ustawa Prawo oświatowe, podstawa programowa kształcenia ogólnego, ramowe plany nauczania, Profil absolwenta i absolwentki* Instytutu Badań Edukacyjnych PIB., podstawy programowe edukacji zdrowotnej i obywatelskiej. Istotnym punktem wyjścia dla programu wychowawczo-profilaktycznego są także podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa na dany rok szkolny, ponieważ wskazują aktualne priorytety wychowawcze, profilaktyczne, społeczne i zdrowotne, które szkoła powinna przełożyć na własną diagnozę, cele i działania. Do dokumentów wewnętrznych należą: statut placówki, wyniki nadzoru pedagogicznego, wnioski z ewaluacji dotychczasowego programu, plany pracy wychowawców, szkolne procedury bezpieczeństwa, standardy ochrony małoletnich, dokumentacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz rozpoznawanie potrzeb środowiska. Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły powinien być zgodny z prawem, oparty na wartościach, powiązany z dydaktyką, zakorzeniony w diagnozie potrzeb uczniów oraz nastawiony na bezpieczeństwo,

dobrostan, odpowiedzialność, relacje, profilaktykę zagrożeń i rozwój kompetencji potrzebnych uczniowi w przyszłości.

Profil absolwenta i absolwentki pełni funkcję normatywną, ponieważ określa, ku jakim cechom i kompetencjom szkoła ma prowadzić ucznia. Pełni także funkcję organizacyjną, ponieważ umożliwia powiązanie podstaw programowych, oceniania, działań wychowawczych, opieki i profilaktyki (Szymczak i Strzemieczna, 2025).

W efekcie szkolny program wychowawczo-profilaktyczny zgodny z Reformą26. Kompas Jutra ma odpowiadać na pytania: jakiego absolwenta chce kształtować szkoła, jakie potrzeby i zagrożenia rozpoznano w konkretnej społeczności, jakie działania podejmą nauczyciele, rodzice i specjaliści oraz po czym szkoła pozna, że działania są skuteczne. Warto pamiętać, że program wychowawczo-profilaktyczny powinien być zwięzły, realistyczny, oparty na diagnozie i możliwy do ewaluacji. Jego sens polega na tym, aby wychowanie, profilaktyka, ale także dydaktyka i opieka tworzyły jeden system wsparcia ucznia: wymagający, ale przyjazny; oparty na wiedzy, ale rozwijający kompetencje; reagujący na ryzyka, ale przede wszystkim wzmacniający sprawczość, dobrostan i odpowiedzialność uczniów.

2. Wychowanie w szkole

Wychowanie w szkole jest celowym, systematycznym i wspólnotowym wspieraniem rozwoju ucznia. W ujęciu formalno-prawnym prawo oświatowe definiuje wychowanie jako „wspieranie dziecka w rozwoju ku pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej”, wzmacniane oraz uzupełniane działaniami profilaktycznymi (*Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe*, 2016, art. 1 pkt 3). Oznacza to, że wychowanie szkolne obejmuje całość rozwoju osoby, a jego podstawowym zadaniem jest tworzenie warunków do dojrzewania ucznia jako człowieka, członka wspólnoty, obywatela i osoby odpowiedzialnej za własne działania.

Program wychowawczo-profilaktyczny porządkuje tę działalność na poziomie szkoły. Zgodnie z prawem obejmuje treści i działania wychowawcze skierowane do uczniów oraz treści i działania profilaktyczne skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców. Powinien wynikać z corocznej diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów, czynników chroniących i czynników ryzyka, a jego realizacja należy do wszystkich nauczycieli, wychowawców, specjalistów, pracowników szkoły i dyrektora.

Można przyjąć, że wychowanie to proces środowiskowy, relacyjny i doświadczeniowy. Uczeń rozwija postawy, wartości i kompetencje przez to, czego doświadcza w codziennym życiu szkoły: w relacjach, sposobie komunikowania wymagań, ocenianiu, reagowaniu na błąd, rozwiązywaniu konfliktów, organizacji współpracy, rytuałach klasowych i możliwościach uczestnictwa. Tak rozumiana szkoła wychowuje przez całą swoją kulturę organizacyjną. Wychowanie dokonuje się więc zarówno podczas lekcji i godzin wychowawczych, jak i podczas przerw, projektów, zebrań klasowych, pracy samorządu, wolontariatu, rozmów indywidualnych oraz sytuacji wymagających wsparcia lub naprawienia szkody.

Profil absolwenta i absolwentki pełni w tym procesie funkcję orientacyjną i operacyjną. Wskazuje, jakie kompetencje, wartości, postawy i formy sprawczości szkoła powinna rozwijać, aby uczniowie potrafili podejmować świadome decyzje w życiu osobistym, społecznym, obywatelskim i zawodowym (Szymczak i Strzemieczna, 2025). *Profil* ujmuje działalność wychowawczą funkcjonalnie: jako tworzenie warunków do rozwoju osoby kierującej się wartościami, dbającej o siebie i innych, budującej relacje, troszczącej się o dobro wspólne i gotowej do uczenia się przez całe życie. Zarazem jego wykorzystanie wymaga roztropnej interpretacji pedagogicznej: należy go łączyć z diagnozą środowiska szkolnego, prawami dziecka, współpracą z rodzicami, podstawą programową, potrzebami uczniów oraz lokalnym kontekstem szkoły.

Realizacja celów *Profilu absolwenta* wymaga od nauczycieli podejścia relacyjnego, refleksyjnego i projektującego. Nauczyciel staje się organizatorem środowiska uczenia się i wychowania: buduje relacje oparte na szacunku, jasno komunikuje wymagania, udziela informacji zwrotnej, powierza uczniom odpowiedzialne zadania, uczy współpracy, wspiera samoregulację i pomaga rozumieć konsekwencje decyzji. Taki sposób pracy odpowiada wiedzy o znaczeniu przynależności szkolnej, autonomii, kompetencji i relacji dla rozwoju młodego człowieka (Allen i Kern, 2017; Ryan i Deci, 2017).

Działalność wychowawczą należy organizować w codziennych sytuacjach szkolnych. Uczeń uczy się odpowiedzialności, gdy otrzymuje realne zadania, zna kryteria ich wykonania i analizuje skutki własnych działań. Uczy się współpracy, gdy praca zespołowa ma jasny cel, role, zasady i przestrzeń do refleksji. Uczy się samoregulacji, gdy planuje pracę, monitoruje postęp i otrzymuje informację zwrotną. Uczy się szacunku, gdy szkoła stosuje przewidywalne zasady rozmowy, mediacji i praktyk naprawczych. Uczy się sprawczości, gdy ma udział w decyzjach dotyczących klasy, projektów, działań społecznych i rozwiązywania realnych problemów. W tym rozumieniu program wychowawczo-profilaktyczny powinien łączyć trzy poziomy działania. Pierwszy poziom stanowią wartości i cele zapisane w dokumentach szkoły. Drugi poziom tworzy organizacja pracy: statut, zasady oceniania, procedury bezpieczeństwa, pomoc psychologiczno-pedagogiczna, godziny wychowawcze, samorządność, wolontariat, projekty i współpraca z rodzicami. Trzeci poziom obejmuje codzienne praktyki nauczycieli: język komunikacji, sposób reagowania na trudności, jakość relacji, ocenianie, rozwiązywanie konfliktów i wzmacnianie poczucia przynależności. Aktualne kierunki polityki oświatowej państwa promują ten sposób myślenia, wskazując m.in. edukację zdrowotną, higienę cyfrową, przeciwdziałanie przemocy rówieśniczej, wspieranie zdrowia psychicznego, współpracę z rodzicami oraz rozwijanie sprawczości uczniów (MEN, 2026).

Właściwie zorganizowane wychowanie szkolne tworzy spójne środowisko rozwoju. Deklarowane wartości są widoczne w codziennym działaniu dorosłych, uczniowie doświadczają bezpieczeństwa i przynależności, wymagania łączą się ze wsparciem, a konflikty stają się okazją do uczenia się odpowiedzialności. Szkoła monitoruje ten proces przez analizę relacji, frekwencji, sytuacji kryzysowych, głosu uczniów i rodziców, skuteczności pomocy oraz jakości współpracy nauczycieli. Wychowanie staje się wtedy praktyką codzienną: organizacją doświadczeń, które prowadzą ucznia ku dojrzałości, odpowiedzialności, sprawczości i trosce o dobro wspólne.

3. Profilaktyka w szkole

W perspektywie założeń Reformy26. Kompas Jutra profilaktykę można ujmować jako element wspierania rozwoju ucznia, powiązany z troską o dobrostan, relacje oraz warunki sprzyjające uczeniu się i dojrzewaniu społecznemu. Jej funkcją jest wzmacnianie zasobów uczniów, klasy i szkoły oraz ograniczanie czynników sprzyjających zachowaniom ryzykownym. Tak rozumiana profilaktyka wpisuje się w koncepcję pozytywnego rozwoju młodzieży, zgodnie z którą skuteczne działania szkolne powinny rozwijać kompetencje, więzi, poczucie sprawczości, wartości i okazje do konstruktywnego działania (Catalano i in., 2004). W praktyce profilaktyka powinna stanowić stały element pracy szkoły, zakorzeniony w kulturze relacji, dydaktyce, opiece i współpracy z rodzicami, a nie ograniczać się do jednorazowych akcji lub działań interwencyjnych.

Podstawą planowania działań profilaktycznych jest coroczna diagnoza potrzeb rozwojowych uczniów oraz czynników chroniących i czynników ryzyka, wymagana przepisami prawa oświatowego (*Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe*). Czynniki chroniące obejmują między innymi poczucie przynależności do szkoły, dobre relacje z dorosłymi i rówieśnikami, wysokie i realistyczne oczekiwania, samoregulację, kompetencje społeczne, możliwość sukcesu oraz dostępność wsparcia. Czynniki ryzyka to między innymi izolacja,

chroniczny stres, przemoc, niskie poczucie wpływu, trudności emocjonalne, problemowe korzystanie z substancji i technologii oraz brak wsparcia dorosłych.

Działania profilaktyczne powinny być prowadzone na trzech poziomach. Profilaktyka uniwersalna jest kierowana do całej społeczności uczniowskiej i obejmuje rozwijanie kompetencji społeczno-emocjonalnych, edukację zdrowotną, wzmacnianie bezpieczeństwa, komunikacji, odporności psychicznej, krytycznego myślenia i odpowiedzialnego korzystania z technologii. Znaczenie takich działań potwierdzają metaanalizy programów uczenia się społeczno-emocjonalnego, wskazujące ich związek z osiągnięciami, zachowaniami prospołecznymi i dobrostanem uczniów (Durlak i in., 2011; Taylor i in., 2017). Profilaktyka selektywna obejmuje uczniów lub grupy uczniów, u których występuje podwyższone ryzyko trudności rozwojowych, emocjonalnych lub społecznych. Może polegać na dodatkowym wsparciu psychologiczno-pedagogicznym, pracy nad relacjami w klasie, mediacjach, tutoringu i współpracy z rodziną. Profilaktyka wskazująca dotyczy uczniów przejawiających konkretne trudności lub zachowania wymagające specjalistycznego wsparcia, w tym indywidualnego planu pomocy, działań interwencyjnych, procedur ochronnych, współpracy z poradnią psychologiczno-pedagogiczną oraz pracy naprawczej z klasą.

Dobrostan i bezpieczeństwo są wspólnym obszarem wychowania i profilaktyki. Szkoła promująca zdrowie powinna tworzyć warunki wspierające zdrowie psychiczne i fizyczne, relacje, poczucie przynależności oraz kompetencje społeczno-emocjonalne uczniów. Takie całościowe podejście jest zgodne z międzynarodowymi standardami szkoły promującej zdrowie, które obejmują polityki szkolne, środowisko społeczne, partnerstwa, usługi wsparcia i uczestnictwo uczniów (UNESCO i WHO, 2021).

Szczególne znaczenie ma profilaktyka cyfrowa, ponieważ środowisko cyfrowe stało się codziennym kontekstem uczenia się, komunikacji i relacji rówieśniczych. Obejmuje ona rozwijanie kompetencji cyfrowych, higieny cyfrowej, krytycznej analizy

informacji, bezpieczeństwa danych, kultury komunikacji i odporności na manipulację. Technologie powinny służyć celom edukacyjnym i dobru ucznia, a ich wykorzystywanie wymaga przygotowania nauczycieli, regulacji i świadomego zarządzania urządzeniami cyfrowymi w szkole (UNESCO, 2023; OECD, 2024).

Wychowanie i profilaktyka korzystają z tych samych czynników ochronnych: relacji, jasnych zasad, sensownych zadań, kompetencji emocjonalnych, współpracy z rodziną i poczucia wpływu. Wychowanie nadaje profilaktyce kierunek aksjologiczny, a profilaktyka wzmacnia warunki realizacji celów wychowawczych. Dlatego program wychowawczo-profilaktyczny powinien łączyć rozwijanie wartości i kompetencji z ochroną zdrowia psychicznego, zapobieganiem przemocy, wspieraniem uczniów w kryzysie i uczeniem odpowiedzialności w środowisku szkolnym oraz cyfrowym.

4. Etapy opracowania programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły

Program wychowawczo-profilaktyczny wymaga przełożenia ogólnych celów edukacyjnych na konkretne działania szkoły. Jego tworzenie powinno rozpoczynać się od refleksji nad tym, w jaki sposób szkoła może realnie wspierać rozwój uczniów, wzmacniać czynniki chroniące, ograniczać czynniki ryzyka oraz budować środowisko sprzyjające uczeniu się, relacjom, bezpieczeństwu i sprawczości.

◆ Analiza szkolnego profilu absolwenta i absolwentki

Pierwszym krokiem jest analiza profilu absolwenta i absolwentki jako wspólnej ramy odniesienia dla działań szkoły. Rada pedagogiczna powinna określić, które wartości, kompetencje i obszary sprawczości mają szczególne znaczenie w kontekście potrzeb uczniów danej szkoły. Oznacza to przełożenie zapisów profilu absolwenta i absolwentki na codzienne doświadczenia uczniów, relacje rówieśnicze, sposób pracy nauczycieli, organizację życia klasy oraz współpracę z rodzicami.

◆ **Przeprowadzenie diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów**

Drugim krokiem jest przeprowadzenie diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów oraz czynników chroniących i czynników ryzyka. Diagnoza powinna obejmować trudności widoczne w zachowaniu uczniów, ich poczucie bezpieczeństwa, przynależności, sprawczości, obciążenia, jakość relacji, doświadczenia oceniania, funkcjonowanie w środowisku cyfrowym oraz dostępność wsparcia. Warto wykorzystywać różne źródła danych: obserwacje nauczycieli, rozmowy z uczniami i rodzicami, ankiety, analizę frekwencji, sytuacji wychowawczych, interwencji, opinii specjalistów oraz informacji pochodzących od wychowawców klas.

◆ **Wybór priorytetów**

Trzecim krokiem jest wybór priorytetów. Program szkoły powinien stanowić uporządkowaną odpowiedź na najważniejsze potrzeby konkretnej społeczności szkolnej. Dlatego wybór priorytetów wychowawczo-profilaktycznych wymaga selekcji działań, które są rzeczywiście uzasadnione diagnozą potrzeb, zasobów, czynników chroniących i czynników ryzyka. Priorytety mogą dotyczyć na przykład wzmacniania relacji i przynależności, przeciwdziałania przemocy rówieśniczej i cyberprzemocy, rozwijania samoregulacji, wspierania dobrostanu psychicznego, kształtowania odpowiedzialności cyfrowej, rozwijania współpracy z rodzicami albo budowania kultury dialogu i sprawiedliwych zasad.

◆ **Przełożenie priorytetów na działania realizowane w klasach**

Czwartym krokiem jest przełożenie priorytetów na działania realizowane w klasach, na lekcjach, podczas godzin wychowawczych, w pracy specjalistów oraz w życiu całej szkoły. Działania wychowawczo-profilaktyczne powinny być obecne w codziennych praktykach dydaktycznych i organizacyjnych szkoły, a akcje, kampanie i wydarzenia powinny stanowić ich uzupełnienie. Oznacza to, że każdy nauczyciel, niezależnie od nauczanego przedmiotu, współuczestniczy w rozwijaniu odpowiedzialności, współpracy, kultury komunikacji, samodzielności, wytrwałości i szacunku.

◆ Ustalenie odpowiedzialności

Piątym krokiem jest ustalenie odpowiedzialności. Szkoła powinna określić, jakie zadania należą do dyrektora, wychowawców, nauczycieli przedmiotowych, specjalistów, zespołu wychowawczego, rodziców i uczniów. Jasny podział odpowiedzialności ułatwia koordynację działań i zapobiega sytuacji, w której program wychowawczo-profilaktyczny pozostaje dokumentem ogólnym, niezwiązanym z realną praktyką szkoły.

◆ Określenie sposobu monitorowania działań

Szóstym krokiem jest określenie sposobu monitorowania działań. Szkoła powinna ustalić zarówno wskaźniki realizacji, jak i wskaźniki efektów. Pierwsze pozwalają sprawdzić, czy zaplanowane działania zostały przeprowadzone, kogo objęły i w jakiej skali. Drugie pomagają ocenić, czy działania te przynoszą oczekiwane zmiany w funkcjonowaniu uczniów, klas i całej społeczności szkolnej. Wskaźniki realizacji mogą dotyczyć na przykład liczby przeprowadzonych zajęć, warsztatów, konsultacji, spotkań z rodzicami, działań integracyjnych lub interwencji wychowawczych. Wskaźniki efektów mogą obejmować między innymi frekwencję, poczucie bezpieczeństwa uczniów, jakość relacji w klasach, gotowość uczniów do zgłaszania trudności, zmniejszenie liczby sytuacji konfliktowych lub przemocowych, udział rodziców we współpracy ze szkołą, poziom zaangażowania uczniów oraz opinie nauczycieli i specjalistów.

◆ Systematyczna ewaluacja i korygowanie programu

Siódmym krokiem jest systematyczna ewaluacja i korygowanie programu, które pozwalają sprawdzić, czy zaplanowane działania zostały zrealizowane i czy rzeczywiście wzmacniają rozwój uczniów, klimat szkoły, poczucie bezpieczeństwa, jakość relacji, współpracę z rodzicami oraz skuteczność profilaktyki.

W praktyce oznacza to, że szkoła powinna:

- przeanalizować profil absolwenta i absolwentki w odniesieniu do własnej społeczności szkolnej;
- przeprowadzić diagnozę potrzeb, zasobów, czynników chroniących i czynników ryzyka;
- wybrać najważniejsze priorytety wychowawczo-profilaktyczne na dany rok;
- przełożyć priorytety na konkretne działania klasowe, przedmiotowe, specjalistyczne i ogólnoszkolne;
- określić osoby i zespoły odpowiedzialne za realizację działań;
- ustalić wskaźniki monitorowania i źródła danych;
- poddać program ewaluacji i wprowadzać korekty wynikające z realnych potrzeb uczniów.

5. Rola dyrektora szkoły, nauczycieli, wychowawców i specjalistów

W świetle założeń Reformy26. Kompas Jutra można podkreślić znaczenie nauczyciela jako osoby współtworzącej warunki sprzyjające rozwojowi ucznia. Nauczyciel pozostaje specjalistą w zakresie wiedzy i dydaktyki przedmiotowej, a jednocześnie pełni funkcję wychowawcy, mentora, obserwatora rozwoju ucznia, współpracownika rodziców oraz członka zespołu szkolnego. *OECD Teaching Compass* wskazuje, że realizacja przyszłościowych ram uczenia się wymaga nauczycieli posiadających sprawczość zawodową, kompetencje, dobrostan oraz zdolność współtworzenia zmian programowych (OECD, 2025).

Szczególne znaczenie ma rola dyrektora szkoły, który odpowiada za organizowanie warunków sprzyjających spójnej pracy wychowawczo-profilaktycznej.

Dyrektor nadaje kierunek działaniom szkoły, wspiera radę pedagogiczną w interpretacji założeń reformy, koordynuje aktualizację programu wychowawczo-profilaktycznego oraz dba o powiązanie działań dydaktycznych, wychowawczych, opiekuńczych i profilaktycznych. Tworzy także warunki do współpracy nauczycieli, wychowawców, specjalistów, rodziców i instytucji zewnętrznych oraz do systematycznego monitorowania działań wynikających z diagnozy potrzeb uczniów.

W codziennej praktyce nauczyciel tworzy warunki, w których uczeń uczy się wartości poprzez doświadczenie: sposób rozmowy, wyjaśnianie zasad, reagowanie na konflikty, organizację pracy zespołowej, informację zwrotną i modelowanie szacunku. Łączenie wymagań z troską o rozwój ucznia wzmacnia poczucie bezpieczeństwa, ponieważ rozumie on oczekiwania, zna sens podejmowanych działań i doświadcza, że jego wysiłek jest zauważalny. Informacja zwrotna ma w tym procesie szczególne znaczenie, gdyż pomaga uczniowi rozumieć cel, aktualny poziom wykonania oraz kolejny krok w uczeniu się (Hattie i Timperley, 2007).

Nauczyciel wspiera również ucznia w rozpoznawaniu celów, zasobów i strategii uczenia się. Pomaga mu przechodzić od działania impulsywnego do działania celowego, monitorowanego i poddanego refleksji, co odpowiada założeniom samoregulacji uczenia się (Zimmerman, 2002). Projektując środowisko uczenia się, nauczyciel dobiera metody, materiały, zadania i formy pracy tak, aby wspierały wiedzę, kompetencje przekrojowe, sprawczość oraz uczestnictwo uczniów o zróżnicowanych potrzebach. Wymaga to uwzględniania zasad edukacji włączającej, oceny funkcjonowania i projektowania uniwersalnego.

Ważnym wymiarem pracy nauczyciela jest współpraca z rodzicami. Ma ona charakter informacyjny, konsultacyjny i partnerski, a jej celem jest rozpoznawanie potrzeb ucznia, uzgadnianie sposobów wsparcia, wzmacnianie spójności oczekiwań oraz wspólne reagowanie na trudności. W kontekście założeń Reformy26. Kompas Jutra

warto więc podkreślić znaczenie kompetencji komunikacyjnych, diagnostycznych i międzykulturowych nauczyciela, ponieważ rodziny różnią się doświadczeniami, zasobami i sposobami uczestnictwa w życiu szkoły.

Szczególne role przypada wychowawcy klasy, który koordynuje codzienną pracę wychowawczą w oddziale i pozostaje jedną z najważniejszych osób pierwszego kontaktu dla uczniów, rodziców oraz nauczycieli. Wychowawca rozpoznaje potrzeby klasy, monitoruje klimat relacji, planuje działania wynikające z diagnozy, prowadzi godziny wychowawcze, co służy spójności procesu rozwojowego, a także inicjuje współpracę z rodzicami i specjalistami. Wspiera także uczniów w rozumieniu norm, rozwiązywaniu konfliktów, budowaniu odpowiedzialności za wspólnotę klasową i rozwijaniu poczucia przynależności do szkoły.

Istotne znaczenie mają również specjaliści szkolni: pedagog, pedagog specjalny, psycholog, logopeda, doradca zawodowy oraz inni pracownicy wspierający rozwój uczniów. Ich zadania obejmują pogłębioną diagnozę potrzeb, rozpoznawanie barier i zasobów, udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wspieranie nauczycieli w pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach oraz współtworzenie działań profilaktycznych, interwencyjnych i kryzysowych. Specjaliści uczestniczą także w ocenie funkcjonowania, projektowaniu indywidualnych form wsparcia oraz współpracy z poradniami i instytucjami zewnętrznymi.

Skuteczność działań wychowawczo-profilaktycznych zależy od współpracy całego zespołu szkolnego. Nauczyciele, wychowawcy i specjaliści powinni działać spójnie, na podstawie wspólnej diagnozy, uzgodnionych zasad reagowania i regularnej wymiany informacji. Odpowiedzialność za rozwój ucznia nie jest wówczas przypisana wyłącznie jednej osobie, lecz staje się zadaniem całej społeczności profesjonalistów pracujących w szkole.

6. Współpraca szkoły z rodzicami i środowiskiem

Współpraca szkoły z rodzicami wynika z uznania rodziny za podstawowe środowisko rozwoju dziecka. Szkoła wspiera funkcję wychowawczą rodziny, a rodzice współtworzą warunki spójnego oddziaływania wychowawczo-profilaktycznego.

Partnerstwo oznacza wymianę informacji, wzajemne uznawanie kompetencji, udział w diagnozie potrzeb oraz współodpowiedzialność za klimat wychowawczy. W świetle badań Epstein skuteczna współpraca szkoły, rodziny i społeczności obejmuje wiele form zaangażowania, w tym komunikację, wspieranie uczenia się w domu, współdecydowanie i współpracę ze środowiskiem lokalnym (Epstein, 2011).

Wspólnota wychowawcza powstaje wtedy, gdy szkoła i rodzice uzgadniają podstawowe wartości, język wsparcia oraz sposoby reagowania na trudności.

Partnerstwo wymaga dialogu i poszanowania zróżnicowanych doświadczeń rodzin, a zarazem wyjaśniania celów reformy, znaczenia kompetencji przekrojowych, dobrostanu i całościowego rozwoju ucznia. Dzięki temu program wychowawczo-profilaktyczny może porządkować wspólne działania szkoły i rodziców.

Współpraca z rodzicami ma szczególne znaczenie w profilaktyce. Rodzice wnoszą wiedzę o funkcjonowaniu dziecka poza szkołą, jego zdrowiu, relacjach i trudnościach, natomiast szkoła obserwuje ucznia w grupie, w realizacji zadań poznawczych i sytuacjach wymagających samoregulacji. Połączenie tych perspektyw zwiększa trafność diagnozy i ułatwia dobór wsparcia, zwłaszcza w profilaktyce selektywnej i wskazującej.

Środowisko lokalne rozszerza możliwości wychowawcze szkoły, tworząc sieć wsparcia dla ucznia i rodziny poprzez współpracę z instytucjami kultury, bibliotekami, organizacjami społecznymi, poradniami, ośrodkami pomocy społecznej, służbą zdrowia, samorządami i lokalnymi ekspertami. Współczesna szkoła może być ujmowana jako część ekosystemu uczenia się, w którym nauczyciele, rodziny, społeczności i instytucje współtworzą warunki rozwoju uczniów (OECD, 2019, 2025).

Współpraca ta wzmacnia sprawczość, ponieważ pozwala uczniom dostrzegać praktyczne znaczenie wiedzy i podejmować działania na rzecz wspólnoty. Ma także wymiar ochronny, szczególnie w sytuacjach kryzysowych, gdy szkoła potrzebuje jasnych procedur kontaktu z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, specjalistyczną pomocą zdrowotną, instytucjami ochrony dziecka i organizacjami wspierającymi rodziny (WHO, 2024). Dlatego szkolny program wychowawczo-profilaktyczny powinien określać nie tylko cele, lecz także ścieżki współpracy i zakres odpowiedzialności. Partnerstwo ze środowiskiem wzmacnia również obywatelski wymiar reformy, ponieważ działania projektowe, wolontariat, spotkania z praktykami, badania terenowe i debaty lokalne rozwijają kompetencje poznawcze, społeczne i moralne, a wychowanie obywatelskie staje się praktyką uczestnictwa.

7. Monitorowanie rozwoju ucznia i ewaluacja działań wychowawczo-profilaktycznych

Monitorowanie rozwoju ucznia jest elementem systemu wychowawczo-profilaktycznego szkoły, ponieważ pozwala rozpoznawać jego postępy, potrzeby, bariery i zasoby. W programie wychowawczo-profilaktycznym, odczytywanym w kontekście założeń Reformy26. Kompas Jutra, monitorowanie można rozumieć szerzej niż tylko jako analizę wyników dydaktycznych. Obejmuje ono także obserwację funkcjonowania społecznego uczniów, jakości relacji, poczucia bezpieczeństwa oraz warunków sprzyjających dobrostanowi i rozwijaniu kompetencji przekrojowych. Jego celem jest wspieranie decyzji pedagogicznych oraz trafniejsze planowanie pomocy, działań wychowawczych i profilaktycznych.

Podstawowym narzędziem monitorowania w codziennej praktyce jest informacja zwrotna. Pomaga ona uczniowi zrozumieć cel działania, aktualny poziom wykonania oraz podjąć kolejny krok w uczeniu się i rozwoju (Black i Wiliam, 1998; Hattie

i Timperley, 2007). W wymiarze wychowawczym informacja zwrotna wzmacnia odpowiedzialność ucznia za własny postęp, ponieważ kieruje uwagę na proces, wysiłek, strategię działania i refleksję. Znaczenie ma również autorefleksja ucznia, rozwijana między innymi przez prowadzenie portfolio, czy dziennika uczenia się, rozmowy tutorskie, realizację kryteriów sukcesu, samoocenę i ocenę koleżeńską. Proces ten odpowiada cyklowi: antycypacja–działanie–refleksja, wskazywanemu w *OECD Learning Compass 2030* jako mechanizm rozwijania sprawczości ucznia (OECD, 2019).

Ewaluacja działań wychowawczo-profilaktycznych wymaga określenia celów, wskaźników i źródeł danych. Szkoła może korzystać z obserwacji, rozmów, ankiet, analizy frekwencji, informacji o konfliktach i interwencjach, oraz korzystaniu ze wsparcia, a także z samooceny uczniów, opinii rodziców oraz wniosków nauczycieli i specjalistów. Warto łączyć dane ilościowe i jakościowe, ponieważ liczby pokazują skalę zjawisk, a rozmowy i obserwacje pomagają zrozumieć ich przyczyny oraz kontekst.

W monitorowaniu należy odróżniać wskaźniki realizacji od wskaźników efektów. Wskaźniki realizacji pokazują, czy zaplanowane działania zostały przeprowadzone, kogo objęły i w jakim zakresie. Mogą dotyczyć na przykład liczby zajęć, warsztatów, konsultacji, spotkań z rodzicami, działań integracyjnych lub interwencji. Wskaźniki efektów pozwalają ocenić, czy działania przyniosły oczekiwane zmiany, na przykład w zakresie poczucia bezpieczeństwa, jakości relacji, frekwencji, gotowości uczniów do zgłaszania trudności, zmniejszenia liczby konfliktów, zaangażowania uczniów lub współpracy z rodzicami.

Szczególnej ostrożności wymaga monitorowanie dobrostanu uczniów. Dane dotyczące samopoczucia, zdrowia psychicznego, relacji czy poczucia przeciążenia powinny być zbierane w sposób etyczny, adekwatny i zrozumiały dla uczniów oraz rodziców. Szkoła powinna analizować przede wszystkim te informacje, które może powiązać

z konkretnymi działaniami wspierającymi: dostępnością pomocy, jakością relacji, poczuciem wpływu, przeciążeniem, bezpieczeństwem i przynależnością.

W przypadku uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi ważnym narzędziem monitorowania pozostaje ocena funkcjonowania. Pozwala ona rozpoznawać zasoby, trudności i czynniki środowiskowe wpływające na uczestnictwo ucznia w edukacji. Profil absolwenta wskazuje, że wsparcie powinno uwzględniać potrzeby psychoruchowe, poznawcze, emocjonalno-społeczne, psychiczne i komunikacyjne uczniów (Szymczak i Strzemieczna, 2025). Ocena funkcjonowania pomaga więc określić, jakie bariery należy usuwać i jakie zasoby można wykorzystać w dalszej pracy wychowawczej, dydaktycznej i profilaktycznej.

Wyniki monitorowania i ewaluacji powinny prowadzić do doskonalenia programu wychowawczo-profilaktycznego. Tworzą one cykl: diagnoza – planowanie – realizacja – monitorowanie – ewaluacja – korekta. W ten sposób program wychowawczo-profilaktyczny staje się praktycznym narzędziem pracy szkoły: pomaga ocenić, czy przyjęte wartości, kompetencje, sprawczość i troska o dobrostan uczniów są obecne w codziennym funkcjonowaniu szkoły.

8. Wsparcie szkół przez placówki doskonalenia nauczycieli

Placówki doskonalenia nauczycieli odgrywają istotną rolę we wdrażaniu wychowawczo-profilaktycznych założeń Reformy26. Kompas Jutra, ponieważ pomagają szkołom przekładać ogólne kierunki zmian na codzienną praktykę pedagogiczną. Placówki doskonalenia mogą wspierać szkoły w rozumieniu i interpretacji założeń reformy, analizie profilu absolwenta i absolwentki, planowaniu działań oraz integrowaniu pracy wychowawczej, profilaktycznej i dydaktycznej.

Szczególnie ważnym obszarem wsparcia jest diagnoza potrzeb uczniów, czynników chroniących i czynników ryzyka. Placówki doskonalenia mogą pomagać szkołom w doborze narzędzi, analizie danych, interpretacji wyników oraz przekładaniu wniosków na priorytety wychowawczo-profilaktyczne. Wsparcie to powinno obejmować zarówno rozpoznawanie trudności, jak i identyfikowanie zasobów uczniów, klasy i całej szkoły.

Istotne znaczenie ma także pomoc w aktualizacji programów wychowawczo-profilaktycznych, tak aby wynikały one z diagnozy i miały praktyczne znaczenie dla pracy szkoły. Placówki doskonalenia mogą wspierać zespoły szkolne w formułowaniu celów, projektowaniu działań, określaniu odpowiedzialności, doborze wskaźników realizacji i efektów oraz planowaniu ewaluacji. W tym zakresie szczególnie użyteczne są warsztaty, konsultacje, analiza dokumentów szkolnych i praca zespołowa nad programem.

Placówki doskonalenia powinny również wspierać rozwijanie kompetencji wychowawczych nauczycieli, wychowawców klas i specjalistów. Dotyczy to zwłaszcza budowania bezpiecznego klimatu klasy, prowadzenia rozmów wychowawczych, wspierania samoregulacji uczniów, reagowania na konflikty, przeciwdziałania przemocy rówieśniczej i cyberprzemocy oraz włączania profilaktyki do codziennej dydaktyki. Ważnym zadaniem jest także wzmacnianie współpracy w radzie pedagogicznej, między nauczycielami i specjalistami oraz między szkołą, rodzicami i środowiskiem lokalnym.

W praktyce placówki doskonalenia nauczycieli mogą wspierać szkoły poprzez:

- prowadzenie szkoleń i warsztatów dotyczących założeń Reformy26. Kompas Jutra w obszarze wychowania i profilaktyki;
- pomoc w interpretacji profilu absolwenta i absolwentki;
- konsultowanie programów wychowawczo-profilaktycznych szkół;
- wspieranie diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów, czynników chroniących i czynników ryzyka;
- przygotowywanie narzędzi do monitorowania i ewaluacji działań;
- rozwijanie kompetencji wychowawczych nauczycieli i wychowawców klas;
- wspieranie pracy zespołów wychowawczych i specjalistycznych;
- tworzenie sieci współpracy i samokształcenia dla dyrektorów, wychowawców, nauczycieli i specjalistów;
- upowszechnianie przykładów dobrych praktyk;
- wzmacnianie współpracy szkół ze środowiskiem lokalnym i instytucjami wsparcia.

Podsumowanie

W kontekście Reformy26. Kompas Jutra program wychowawczo-profilaktyczny stanowi część szerszego myślenia o szkole jako środowisku całościowego rozwoju ucznia. Punktem odniesienia pozostaje *Profil absolwenta i absolwentki*, obejmujący wartości, kompetencje, sprawczość i wiedzę jako wzajemnie powiązane elementy edukacji. Wychowanie ukierunkowuje ucznia na odpowiedzialność, wspólnotę, szacunek, prawdę i troskę o dobro wspólne, natomiast profilaktyka wzmacnia warunki sprzyjające rozwojowi, chroniąc dobrostan, bezpieczeństwo i uczestnictwo. Spójność tego modelu wynika ze wspólnych podstaw naukowych: psychologia rozwojowa podkreśla znaczenie relacji, autonomii, samoregulacji i sprawczości, pedagogika wskazuje rolę środowiska, doświadczenia, wartości i wspólnoty, badania nad skutecznością edukacji akcentują znaczenie informacji zwrotnej, klimatu szkoły i aktywnego uczenia się, a raporty OECD, UNESCO i WHO lokują dobrostan, kompetencje, zdrowie, edukację społeczno-emocjonalną i współodpowiedzialność w centrum współczesnej edukacji. W praktyce oznacza to potrzebę organizowania środowiska bezpiecznego, wymagającego, relacyjnego i inkluzyjnego, w którym rozwój ucznia dokonuje się przez wiedzę, doświadczenia edukacyjne, pracę projektową, kulturę dialogu, współpracę z rodzicami i środowiskiem lokalnym oraz monitorowanie postępów. W tym ujęciu rola nauczyciela może być opisywana jako rola osoby współtworzącej warunki rozwoju ucznia, wspierającej jego uczenie się, sprawczość i uczestnictwo w życiu szkoły, a program wychowawczo-profilaktyczny może być narzędziem przekładania profilu absolwenta na codzienną praktykę szkoły. Jego skuteczność zależy od trafnej diagnozy, jasnych celów, współpracy nauczycieli, udziału uczniów i rodziców, stałego monitorowania oraz gotowości do doskonalenia działań. W tym ujęciu wychowanie i profilaktyka mogą tworzyć spójny proces wspierania ucznia w rozwoju ku większej świadomości, kompetencji, zdrowiu, sprawczości i odpowiedzialności.

Bibliografia

- Allen, K.-A., Kern, M. L. (2017). *School belonging in adolescents: Theory, research and practice*. Springer Singapore.
- Black, P., Wiliam, D. (1998). *Assessment and classroom learning*. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7–74.
- Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A. M., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2004). *Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 98–124.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). *The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions*. *Child Development*, 82(1), 405–432.
- Epstein, J. L. (2011). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (2nd ed.). Westview Press.
- Hattie, J., Timperley, H. (2007). *The power of feedback*. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112.
- MEN. (2026, 27 maja). *Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2026/2027*. Gov.pl. <https://www.gov.pl/web/edukacja/podstawowe-kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-panstwa-w-roku-szkolnym-20262027> [dostęp: 22.07.2026].
- OECD. (2019). *OECD Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030: A series of concept notes*. OECD Publishing.

OECD. (2023). *PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption*. OECD Publishing.

OECD. (2024). *Students, digital devices and success. OECD Education Policy Perspectives, No. 102*. OECD Publishing.

OECD. (2025). *OECD Teaching Compass: Reimagining teachers as agents of curriculum changes, OECD Education Policy Perspectives, No. 123*. OECD Publishing.

Ryan, R. M., Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Press.

Szymczak, A., Strzemieczna, E. (red.). (2025). *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji. Wersja zaktualizowana i uzupełniona. Etap I: przedszkola i szkoły podstawowe*. Instytut Badań Edukacyjnych.

Taylor, R. D., Oberle, E., Durlak, J. A., Weissberg, R. P. (2017). *Promoting positive youth development through school-based social and emotional learning interventions: A meta-analysis of follow-up effects*. Child Development, 88(4), 1156–1171.

UNESCO & World Health Organization. (2021). *Making every school a health-promoting school: Global standards and indicators*. UNESCO and WHO.

UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. UNESCO.

UNESCO. (2023). *Global Education Monitoring Report 2023: Technology in education: A tool on whose terms?* UNESCO.

UNESCO. (2024). *Mainstreaming social and emotional learning in education systems: Policy guide*. UNESCO.

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (tekst jedn.: Dz.U. z 2026 r., poz. 820).

World Health Organization Regional Office for Europe. (2024). *Teens, screens and mental health*. WHO Regional Office for Europe.

World Health Organization. (2024). *Mental health of children and young people: service guidance*. WHO.

Zimmerman, B. J. (2002). *Becoming a self-regulated learner: An overview*. *Theory Into Practice*, 41(2), 64–70.

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00, fax. 22 345 37 70
e-mail: sekretariat@ore.edu.pl
ore.edu.pl